

ПЪРВА ЧАСТ

Към фронта

Много отдавна софийската гара не е преживявала такова тържествено изпращане. Огромна навалица, особено жени и деца, се трупа от всички страни на града към вратите на това посивяло, безразлично здание, пред което, като пред голям военачалник, са се изтегнали два дълги влака.

Всяка гара е кристална ваза, в която възторжени цветя цъфтят.

Всяка гара е скъпоценна урна, която гаснещи надежди красят.

Влаковете са един срещу друг. Площадка от няколко метра ги дели. А народ, народ! Офицерските кандидати, завършили с 40 набор школата, заминават за Северния и за Южния фронт.

Септември 1916.

Гледам и не виждам нито един от другарите си. Вмъквам се в едно купе, за да оставя школното си сандъче и бързам навън. Множество познати лица се движат в една или друга посока. И те търсят. Най-после, ето Донко Влайков.

— Довиждане, Донко!

— Довиждане, довиждане! Ще ловя с ръце аеропланите. Ей тъй!

И вдига ръцете си, и става още по висок и още по-тънък.

Една свирка, и всичко се раздвижва. Прегръщания, целувания... Цветя, цветя...

— Сбогом! Довиждане! Добър час! Пази се! Здраво дръжете! Бог да ви закриля!

А един старец, подпрян на бастуна си, маха с шапка и като пред олтар, дава върховно причастие.

— Живейте вие, бъдещи храбреци от първа дивизия!

Двата влака се изтеглят бавно. Ние махаме. Нам махат. Ето, това момиче не вижда вече този, за когото е излязло, но аз приемам поздрава му, както излезлите за мен пожелават добър път и сполука на друг, други, непознати, но не незнайни. В тоя час всички знаят за къде всички заминават. И всички се чувствуват близки.

Очите ми не виждат вече гара, изпращачи, ваза, цветя. Виждат само урната, и тя дими...

После и това изчезва. Но защо не чувствавам, че губя нещо, някогo, за дълго, може би завинаги? София се заличава и от

мисълта ми дори.

Родината не е вече тук, край къщата, която напуснах, до близките, с които се разделих, пред Витоша, от която няма вече да се опивам.

Родината е *Там!* За мен тя се възправи пред добруджанската граница, пред тая света земя, от която израсна Тутракан.

Тутракан!

Добруджа, Родино моя!

Прозорците и коридорите опустяват. Всички се прибираме. Гледаме се... Ето, Петър Дяконов, съученикът, състудентът ми, сяда срещу мен.

— Здравей, Дяконе!

Ръкуваме се сърдечно. После почваме да разпитваме другарите си, да се опознаваме. Кой за коя дивизия заминава? Тук получавам първия душ. Излиза, че само Петър и аз отиваме в строя. Пет души са за допълняющи части и укрепени пунктове, шестият – даже нестроевак! Защо тогава той, и то едничък, тъй много викаше, тупаше се, почти запречваше с измъчените си гръди прозореца?

— Ние... ние ще ги научим! Ние... ние ще им дадем да разберат! Ние ще победим!

От всички пороци лицемерието е най-гнусното. Накарват те да вярваш в това, с което искат да те излъжат, чрез привидно искрена, убеждаваща увереност. Тоя господин бе вече завършил университета, името му бе почнало да си пробива път, днес е познат с „трудовете“ си. Само един му липсва. Не си даде *труд* да постъпи, както други постъпиха.

Четирима, за които ми е известно – приятелят ми Борис Марков от 36 полк, съученикът ми Константин Маляков от 17 полк и другарите ми от полка Христо Велков и Любен Занков – бяха изтеглили билетчета за оставане, макар и временно, във вътрешността. Но и четиримата ги върнаха. При това Христо и Любен имаха вече по трима братя на фронта.

— Другарите ми заминават – заявяваха те всички, – как мога аз да остана!

Гарите следват. Слизаме. Откривам мнозина софиянци. Други наши кандидати се качват. Използували тридневния отпуск, бързат да не пропуснат влака.

Пристигаме в Каспичан. Броят ни е намалял. Някои бяха слезли по гарнизоните. Други имаше да продължат.

— Първа дивизия, насам!

Събираме се. Почти всички се познаваме по лице. Радостни, щастливи, горди сме, че сме отбрани.

Когато дойде времето да ни разпределят, на дивизията се дадоха от всяка школна рота само по осем души. А в нея можеха да попаднат само от нашата дивизионна област, само софийци. Тъй от нашата рота, от двадесет и девет софийци, влязохме само първите осем по успех.

На следния ден още малко пътуване с влака – до Шейтанджик*, гдето трябва да слезем. Предстои ни дълъг път с каруци. Качваме се по двама. Попадам с Борис Сарафов. Живеехме на съседни улици, познавахме се.

Седнали на сандъчетата си, образуваме керван от 40 прашни каруци, които се носят по прашния път, опрашвайки дрехи, лица, ръце.

Пътуваме ден, после нощ, отново ден...

Пълнолуние. Топло. Приятно. Радостно.

Говорим за войната, за познатите, за университета, за какво ли не. Едва завършил, и веднага, само след няколко дни, Борис постъпи в школата. Все пак от другари знаеше и ми разказа няколко случая от „съдебната практика“.

Става късно. Но спи ли се и как при тоя трясък, в тая малка, тясна каруца с един кон? Разговаряме. И се чудим какво сме успели да си кажем.

И ето, Борис ми разкрива съкровените си тайни. Разказва ми любовта си към г-ца Х. Говори ми продължително, с подробности за тази толкова мила и умна лекарска дъщеря, която отдавна вече има свое семейство, деца.

Луната свети. Каруците тракат. Ние се друсаме. Прахът праши. Нощта отлита.

— Ей, Сарафов, като пътуваме заедно в една каруца, токувиж, че се връщаме един ден като ранени, и то пак заедно, в една и съща каруца!

* Старото име на село Хитрино, област Шумен.

* * *

Пристигаме в щаба на дивизията. Поздравляват ни. Запитват где желаем да служим. Дават ни няколко големи листа, за да ги попълним.

Ние, пехотинците, разполагаме и с трите бригади, и с шестте полка: 1 и 6, 16 и 25, 41 и 42. Кой където иска! Може ли да става дума за избор! Разбира се – 1 полк!

Преди да почне да учи нагледно географията, баща ми бе служил цели 15 години в него! Добре е да се създава традиция, си казах, макар службата ми да бъде само през войната.

Но само това ли? Отличията, които бе си извоювал, името, което бе си създал, правеха от 1 полк наистина един от най-първите. Самото име будеше вече и уважение, и желание.

Другарите ми избраха тоя или она полк и когато към края на записването погледнах списъка, не забелязах много голяма разлика в броя на саморазпределилите се по части кандидати.

Какво бе обаче учудването ми, когато след малко ни съобщиха официалното назначение. Вместо в 1, определяха ме в 41. Заедно с мен в същия полк попаднаха и мнозина други, които бяха пожелали да служат в 1, 6 или друг, докато пък някои, пожелали 41 – бяха пратени в 1 или 6! Не можахме да отгатнем причината. Първото, което би могло да ни мине през ума, излезе неоснователно. Разпределението ни тук в дивизията не бе по успех. Илия Ковачев и още двама от най-първите кандидати попаднаха в нашия полк. Значи... Просто сме станали „жертва“ на молива...

Някои посрещнаха новината безразлично, спокойно, почти радостно:

— Такъв ми бил късмета!

Други проявиха сдържано или несдържано недоволство. Всичко обаче остана между нас. Водеше се бой. Нямаше време за молби. Трябваше бързо да се явим по частите си.

Тръгнахме, но недоволството ми не можеше да се скрие.

— Нищо, нали и 41 пак е полк, нали и там има хора – каза ми един от нашите, който също нямаше основание да бъде много доволен, но бе успял вече да се утеши.

* * *

Пътят ни минаваше по добруджанската земя. Движехме се по стъпките на бойците, овладели непревземаемия Тутракан, а сега набързо минахме силистренските укрепления и се чудехме и на усъвършенствуваната отбранителна линия, и на опразнената без бой крепост.

Пътищата бяха задръстени от коли, каруци, конници. Всичко бърза, всичко вика. Ракли, болнични автомобили, коли с ранени се смесваха в общия шум.

Вляво и вдясно от шосето, догдето достига окото – раници, шинели, куртки, мушамы, платнища, чанти, манерки, пушки – какво ли не! А коли, ракли, оръдия! После трупове, трупове... Целият път, по който се движим вече пеша, свидетелствува за грозно бягство на поразена от гръм войска, неустояла нито на огъня, нито на духа на Победителя.

Шосето е на много места прокопано, за да попречи на бързото минаване на наши оръдия и коли. Но нищо, пътят отбива веднага встрани и минава отново на шосето.

Неспособна сама да се бори, отстъпващата войска си служи с непозволени средства. Навсякъде раници, мушамы, чанти, закрепени с канапа на невидяща се бомба. Вдигнеш някой предмет – бомбата избухва. Не един наш войник стана жертва на това гнусно изобретение.

Дори труповете, тия свети места, не са пощадени. Наши санитары, наши свещеници се приближават смирено, за да вдигнат благоговейно, за да погребат християнски паднали за родината румъни. Побутнат труп, вдигнат труп – и невидима бомба избухва. Не един наш санитар стана жертва на това нечовешко изобретение.

Осквернихте дори труповете. Унизихте дори подвизите. Погаврихте се дори с жертвите. Жертвите, които вашите войници принесоха пред светия олтар на святата си родина. Вашата родина!

Предупредени сме. А и почти на всички разхвърляни предмети, поне на тия веднага от двете страни на шосето, са поставени хартии с надпис: „Не пипай, опасно за живота!“